

Şirvani, Muh. b. Mahmud

9088

Muhammed Bin Mahmüd Şirvani Tuhfe-i Muradi (inceleme-metin-dizin).
ARGUNŞAH, Mustafa. Doktora. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
İstanbul, 1989. 671s.

Danışman: Prof.Dr.Mehmet Akalın.

06 MAYIS 1993

23 KASIM

14436

**Şirvanlı Mahmud Tarih-i İbn-i Kesir Tercümesi (4.cilt, 1 b-219 a) (inceleme-
metin-sözlük).** TEKİN, Arslan. Doktora. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler
Enstitüsü, İstanbul, 1991. 1182s.

Danışman: Prof.Dr.A. Mertol Tulum.

13468

**Şirvanlı Mahmud Tarih-i İbn-i Kesir tercümesi (IV.cild. 219 b.438 b) inceleme-
metin-sözlük.** ERGÜZEL, M. Mehdi. Doktora. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler
Enstitüsü, İstanbul, 1991. 995s.

Danışman: Prof.Dr.A. Mertol Tulum.

23 KASIM

MAKDE YAYIMLANDIKTAN

41629

Şirvanî Mehmed bin Mahmud Tuhfe-i Muradi fi "İl-mî" Cevahir (İnceleme-Metin-Sözlük), BALCI, Orhan. Yüksek Lisans. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1995. 165 s., 21 ref. *Sirvani Muh. Mahm. 181952*

Danışman: Prof. Dr. Mustafa Canpolat. Dili: Tr.

27 Haziran 2015

آذربایجان ادبیاتنه بر نظر

Girvani, Muhammed b. Mahmud b. Kaci

Yusif Bey Vezirov
یوسف بک وزیروف

آذربایجان جمهوریتک سابق استانبول ایلمیسی
Azerbaycan Cumhuriyetinin Sabiq Istanbul
Büyük Elaisi

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi Kütüphanesi	
Kayıt No.	15438
Tasnif No.	T819.32 VEZ.4

استانبول — مطبعة طامره

۱۳۳۷

شیروانلی فتح‌اللهک وفاتی ۸۵۷ هجری تاریخده در . قسطنیونی شهرنده دفن اولتوب .
باشلیجه تألیفلری پونلاردور : « حاشیه تلویح » ، « حاشیه مواقف » ، « شرح اشکال
تأسیس » ، « حاشیه شرح جفینبی » و سائره .

فتح‌اللهک اوغلی — فتح‌اللهزاده — « شرح مفتاح الغیب » ، « حاشیه تلویح » ، کیسی اثرلر
وجوده کتوروب در .

قرآن کریمه دائر قرق ایکی باب اوزده مرتب « مفتاح النجاة » مؤلفی محمد بن محمود ؛
فقهدن « مفتاح السعادة » ی یازان کمال‌الدین‌ده شیروان دن یقیشن فاضلردندر .

۳. محمود بن محمد دلشاد شیروانی

هجرتک سکنزنجی عصرینه منسوب اولان فاضل وهکیملردندر . تورکجه یازدینی ایکی
اثری مفیساده مرادیه کتبخانه‌سنده در : بری « مختصر طب » در ؛ اون دورت‌یابدن
عبارتدر . او بریسی « کمال‌نامه » درکه ، اوچ کتابدن مرکب در و ۸۴۱ سنه‌سنده تألیف
اولتوب . « تحفه مرادی فی اصناف الجواهر » ادلی اثری ایکنجی سلطان‌خان‌نامه یازیلوبدر
(استانبولده « موزه همایون کتبخانه‌سی » نده در) .

دلشاد شیروانینک برده ترجمه‌سی وار : « تاریخ ابن کثیر » .
« تاریخ » ک بعض حصه‌لری استانبولده ، شهزاده باشنده که ابراهیم پاشا کتبخانه
سنده در .

۴. یوسف ضیاء‌الدین مخدوم

شهاخی شهرتک قاضی القضاتی مولانا علی فاضلک اوغلیدر . عنوم رسیده‌نی عربستانده
وتصوفه دائر معلوماتیده شیروانلی سید یحیی دن نوکر نمشدور . وفاتی هجرتک ۸۹۰ نده در .
قبری شهاخیده در .

۲۴ فصلدن عبارت « آداب الارشاد » ، کتابی وعلم روحه دائر « سلسله الارواح »
بودانک تألیفلربدر .

Elcin MEMMEDZADE 29.03.2000

3. M. b. Maḥmūd b. *Hāggī Širwānī* widmete einem Enkel des Sultans Orḥān um 800/1397:

El III, 526/7. *Rauḍat al-ṣiṭr (lʿan yartād al-ṣiṭr)*, Pharmakopoe (HĤ III, 504, No. 6657) Berl. Fol. 3137, Goth. 2015, Med. Laur. 242, Vat. V. 877.

§ 7a. Die Astronomie

1. H. b. ^cA. *al-Qunnātī* as-Siwāsī schrieb unter M. b. Bāyezīd I (805—24/1402—21).

1. *Al-Kāmil* I, 400,13. — 2. *Šarḥ al-Wiqāya* I, 648.

2. M. b. *Kātib Sinān* schrieb unter Sulṭān Bāyezīd (I, 792—805/1389—1402 oder II, 886—911/1481—1512).

Mūḍih al-auqāt fī maʿrifat al-muqanṭarāt (HĤ II, 570) AS 2708 (*Taḍk. an-Naw.* 153).

3. Yū. b. Ḥiḍr Bek *Sinān Pāsā* war unter Sulṭān M. II Professor in Adrianopel und wurde später von ihm zum Wezīr befördert, verlor dann aber seine Gunst und wurde als Richter nach Siwriḥiṣār versetzt. Bāyezīd berief ihn wieder als Professor nach Adrianopel; nachdem er dies Amt 887/1482 niedergelegt, wurde er im Jahre darauf Amīr in Gallipoli und starb 891/1481 in Stambul.

ŠN I, 270 (I, 194, Rescher 112), Suter 180, Nachtr. 179. *Šarḥ Mulaḥḥaṣ al-haiʿa* s. I, 865.

4. *Ibn as-Sarrāġ* widmete dem Sulṭān Bāyezīd II (886—918/1481—1512):

Ad-Durr al-ġarīb fī l-ʿamal bid-ʿirat at-taġwīb Leid. 1142.

§ 7b. Sport

ʿIsā b. Ya. *al-Āqsarāʿī* schrieb 727/1327:

Faḍl al-ġihād wataʿlim al-furūsiya Cambr. 910.

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
TÜRK DİL KURUMU YAYINLARI:722

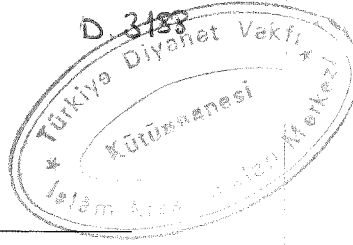
Muhammed b. Mahmûd-ı Şîrvânî
TUHFE-İ MURÂDÎ
İnceleme-Metin-Dizin

Hazırlayan
Mustafa ARGUNŞAH

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi Yayın ARGİT Bölümü	
Dem.No.	117943
Tes.No.	398. ŞİR.T

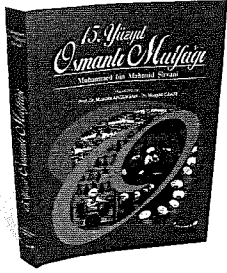
ANKARA, 1999

Yemek Kültürüne Önemli Bir Katkı Muhammed bin Mahmûd Şirvanî 15. Yüzyıl Osmanlı Mutfağı

Galip Güner

Erciyes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Prof. Dr. Mustafa Argunşah, Dr. Müjgân Çakır, Muhammed bin Mahmûd Şirvanî,
15. Yüzyıl Osmanlı Mutfağı, Gökkuşbu Yayınları, İstanbul, 2005.

11. yüzyıldan itibaren, Asya'dan Anadolu'ya göç eden Türk boyları, kadim ve köklü medeniyetlerin kök saldığı ve geliştiği bu topraklara Türkistan'da oluşan ve kendine özgü niteliklerini oluşturmuş zengin Türk kültürünü büyük bir ustalığın eseri olarak ve geçtikleri her coğrafyadan aldıkları yeni malzemelerle zenginleştirerek, kendi potalarında eriterek taşıdılar. Bu taşıma esnasında hiç şüphesiz ki mutfak kültürüne de gereken önemi verdiler ve Anadolu'da bir sultan sofrası oluşturmayı başardılar. Yüzyıllar boyunca Anadolu ve Rumeli başta olmak üzere kök saldığı milyonlarca kilometrekarelik bir alanda gelişen Osmanlı medeniyeti ve bu medeniyetin bir parçası olan yemek kültürü Türkistan Türklerinin tarihi birikimiyle oluşmuş ve gelişmiştir.

Bir toplumun beslenme kültürü hayat şekliyle yakından bağlantılıdır. Hayat şeklinin değişmesi, beslenme kültürünün de değişmesine yol açar. Kültürün her türünde olduğu gibi bu değişim yemek kültüründe de kendisini zamanla hissettirir.

Ortak bir dünya kültürünün oluşturulmaya çalışıldığı son günlerde bozulmaya en çok maruz kalan kültür öğelerinden biri de yemek kültürü olmuştur. Kültürel etkilenmede ve alışverişlerde yemek kültürü, özellikle de Türk yemek kültürü, bakımından ilginç olan bir nokta vardır. O da bizim mutfağımıza ve yemeklerimize yabancıların son dönemlerde artan bir ilgi göstermeye başlamış olmalarıdır. Bu bağlamda yerli ve yabancı pek çok araştırmacı veya ilgili tarafından bu kültürün ürünlerini ortaya koyan eserler yayımlanmıştır.

Batıda ilk örneklerine 15. yüzyılın sonlarından itibaren rastladığımız yemek kitabı yayıncılığı bizde ancak 19. yüzyılda başlamıştır. Osmanlı döneminde yazılmış olan ve elimizde bulunan yemek kitaplarının sayısı sadece beştir. Bunlardan sadece Şirvanî'nin eseri 15. yüzyılın ilk yarısında yazılmıştır. Kalan dört kitap ise (Ağdiya Risâlesi, Yemek Risâlesi, et-Terkîbât fî Tabhî'l-Hulviyyât, Kenzû'l-İştihâ Tercümesi) 18. ve 19. yüzyılların eserleridir. Bu itibarla Şirvanî'nin eserinin Türk yemek kültürü bakımından ne kadar önemli olduğu bir kere daha ortaya çıkmaktadır.

Mustafa Argunşah ve Müjgân Çakır tarafından hazırlanarak yayımlanan bu mühim çalışma Giriş ile birlikte üç bölümden oluşmaktadır: I. Giriş (s. 23-53), II. Çeviri Metin (s. 53-143), III. Çeviri Yazılı Metin (Transkripsiyonlu Metin) (s. 143-251), Dil Notları (s. 251-269), Sözlük ve Dizin (s. 269-355).

Giriş'te ilk olarak Şirvanî'nin hayatı üzerinde durulmuştur. 15. yüzyılın ilk yarısında Anadolu coğrafyasında adını duyurmuş ünlü bir hekim olan Şirvanî, Anadolu beyleriyle Osmanlı hükümdarlarından Çelebi Mehmet ve II. Murat'a eserler sunmuştur. Şirvanî, *Cevher-nâme* adlı eserinde kendisi hakkında bilgi verirken Anadolu'da tıpla uğraştığını, cevherlerin iyilerinden ve kötülerinden haberdar olduğunu belirtmektedir. Ayrıca beş adet Arapça kitap yazmış olması da onun bu dili iyi bildiğini göstermektedir.

İkinci olarak Şirvanî'nin eserleri ortaya konulmuştur. Bu kısım üç bölümden oluşmaktadır. Buna göre:

1. Türkçe Eserleri: *İlyâsiyye* (Aynı addaki Arapça eserin kendisi tarafından Türkçeye yapılan çevirisidir), *Sultâniyye*, *Cevher-nâme*, *Yemek Kitabı*, *Tuhfe-i Murâdî*, *Mürşid*.

2. Arapça Eserleri: *İlyâsiyye*, *Yakûbiyye*, *Ravzatu'l-İtr*, *el-Faslu'l-âşiru fî Mârifeti'l-evzâni ve'l-mekâyili min Mürekkebat-ı Ravzatu'l-İtr*, *Risâletü'n mine't-tib fî Beyâni M'ebelâ bi-hi mine'l-kulunc*, *Miftâhu'n-necât li-mâ Yenfetihu bi-hi Ebvâbü'l-birri ve's-saadât*.

3. Şirvanî'ye Atfedilen Eserler: *Kemâliyye*, *Târîh-i İbn-i Kesir Tercümesi*, *Haridatü'l-acâ'ib ve Faridetü'l-garâib Tercümesi*, *Baz-nâme Tercümesi*, *Murâd-nâme*.

Giriş bölümünün sonunda *Yemek Kitabı* üzerinde durulmaktadır. Şirvanî, eserini yazar-ken Bağdadî'nin *Kitâbü't-tabih mine'l-et'ime fî kable't-tibb* adlı Arapça eserini temel almıştır. Bu Arapça eserin bilinen tek nüshası Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya Bölümü 3710 numarada kayıtlıdır. Şirvanî'nin yemek kitabının başı ve sonu eksik tek nüshası bulunmaktadır. Bu nüsha İstanbul Millet Kütüphanesi Ali Emiri Yazmaları Müteferrik 143 numarada kayıtlıyken 17 Ağustos 1999'da meydana gelen depremden sonra Beyazıt Devlet Kütüphanesi'ne taşınmıştır. Kitap, 21,3×15 cm ve 18,5×10 cm. ölçülerinde, her sayfasında 11 satır bulunan 137 yapraklıdır. Başlıklar ve yemek adları kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Metnin 85. yaprağı kadar olan kısmı harekeli, kalanı ise harekesizdir. Eser Arapça kitaptaki on bölümü on bir bölüm olarak aktarıldıktan sonra bitmemektedir. Yazar on birinci bölümde eserini tamamlamış ancak bundan sonra öğrendiği ve tespit ettiği yemekleri de rastgele kitabın sonuna eklemiştir.

Metni yayıma hazırlayan araştırmacılar Arapça *Kitâbü't-tabih* ile Türkçe *Yemek Kitabı*'nı karşılaştırarak aralarındaki farklılıkları da ortaya koymuşlar; böylece Şirvanî'nin, eserini bir çeviri olmaktan çıkarak nasıl telif bir eser hâline getirdiğine açıklık kazandırmışlardır. Bu farklılıkları şöylece sıralayabiliriz:

Şirvanî, on bölümlük Arapça kitabın birinci bölümünü ikiye ayırmış ve kendi eserinin birinci ve ikinci bölümlerini oluşturmuştur. Böyle olunca da on bölümlük Arapça eser on bir bölüme çıkarılmıştır. Kitabında Şirvanî, *Kitâbü't-tabih*'de yer alan bütün yemeklere yer vermiştir.

maları açısından önemine değinilmiştir. Yine bu bölümde metnin kuruluşu ve sözlüğün düzenlenişi hakkında gerekli açıklamalar yapılmıştır.

"İnceleme" bölümünde Süleymân-nâme-i Kebîr'in imlâ, ses ve biçim özellikleri kendine özgü yapısı içinde değerlendirilmiş; ayrıca cümle bilgisi açısından bazı önemli nok talarına dikkat çekilmiştir.

"Metin" bölümü, eserin çevriyazısını içermektedir. Bu bölümde, eserin bütünlüğüne dokunmadan gerekli olan bazı eklemeler köşeli ayraç içine alınmış, böylece metne daha sağlam bir yapı ve bütünlük kazandırılmaya çalışılmıştır.

"Sözlük" bölümünde eserde geçen bütün Türkçe sözcük, deyim ve diğer söz kalıpları sıralanmış, bu arada anlamı veya görevi değişmiş alıntı söz ve söz gruplarına da yer verilmiştir. Bu bölümde çok özenli bir anlamlandırma yapılmış ve madde başlarının metinde geçtiği her yer gösterilmeye çalışılmıştır. Çalışmamızın ağırlığını oluşturan bu bölümde, bu güne kadar sözlüklere girmemiş pek çok söz tespit edilmiştir. Buna bağlı olarak metinde geçen ve sözlüklerde bulunmaya değişik anlam ve yan anlamlar, nüanslar titizce belirlenmiş; hatta mecazi anlamların belirtilmesine çalışılmıştır.

Bu çalışma ile Süleymân-nâme-i Kebîr'in bir bölümü tarihin karanlığından gün ışığına çıkarılarak dil, edebiyat ve halk bilimi araştırmacılarının dikkatine sunulmuştur.

YÜKSEK LİSANS 1996

Genciana, Abazi: "Türkçeden Arnavutçaya Geçmiş Ekler ve Bunların Ses Şekil, Anlam Bakımından Uğradığı Değişiklikler."
Yüksek Lisans Tezi, (Danışman: Hamza Zülfişkar

Beş yüzyıllık Osmanlı hakimiyeti sırasında Arnavutların imparatorluğun bir unsuru olduğu, buna bağlı olarak bu sistem içinde devletin önemli makamların işgal ettiği, yüksek rütbelerini taşıdığı sosyal ve kültürel alanlarda rol oynadığı çeşitli ürünler ortaya koyduğu bilinmektedir. İşte bu sıkı ilişkiler içinde atasözü niteliğinde söz kolupları zamanla Arnavutçanın söz hazinesinin bir parçası olmuştur. Bütün bu malzeme geniş bir araştırma alanını kapsar.

Arnavutçaya Türkçeden yalnızca kelime, deyim, atasözü geçmemiş çeşitli Türkçe ekler de bu süre içinde dilimizin malı olmuştur.

Araştırmamı belirli bir konu üstünde yoğunlaştırmak istediğinden burada Türkçeden arnavutçaya geçen ekleri ele aldım ve inceledim. Bu eklerin ses, şekil ve anlam açısından uğradığı değişiklikler üzerinde durdum.

Ele aldığımız ek ve kelimelerin Arnavutluk'ta bağımsızlığını ilân ettiği 1912 yılından önce Arnavutçaya mal edilmiş olmasıdır. Bir başka tespitimiz de şöyledir: Türkçedeki ekler, dilimize, başlangıçta, Türkçe kelimelerle beraber girmiş, daha sonra Arnavutça kelime köklerine de ilâve edilerek yabın eki görevinde kullanılmıştır, yani alıntı ekler, yeni kelimelerin türetilmesine yardımcı olmuştur. Arnavutçaya giren ve yapım eki görevinde kullanılan Türkçe ekleri inceleyen kalıplaşmış ekler üzerinde durmadık. -ma (kavurma, sarma) eki bunlardan biridir. Bunlardan kalıplaşma o kadar kuvvetlidir ki, Arnavutlar bu tür ekleri ayrı birer morphem olarak değerlendirmez.

Burada ele alıp incelediğimiz başlıca ekler şunlardır: -çe -cA(-çA); -li(-lli), -li; -llëk llk; -qar -kâr; -söz slz; -xhi -cl (-çl):

Arnavutçada, kelimelerin türetilmesinde kara, baş biçimleri de yer almaktadır. Biz bir ek olmamakla birlikte türetmede rol aldıkları için bu sözlere de yer verdik. Dilimizde kara sözü, kelimelere getirildiğinde kötüleyici (pejoratif) ve yo-

ğunluk (intensif) nüansları vermektedir. Arnavutçada Türkçenin tersine sıfat isimden sonra gelmektedir.

Kısaca belirtmek gerekirse beş yüzyıllık bir süre içinde Balkan dillerinde olduğu gibi Arnavutça da büyük bir Türkçe dil malzemesi olmuştur. Bu malzemenin bir bölümü eklerdir. Ekler Arnavutçanın yalnızca yapı bilgisini değil cümle ve anlam bilgisini de etkilemiştir.

Balcı, Orhan: "Tuhfe-i Murâdî Fî 'İlmi'l-cevâhir İnceleme-Metin-Sözcük", Yüksek Lisans Tezi (Danışman Prof. Dr. Mustafa Canpolat) VII+165s.

XV. yüzyıl Anadolu Türkçesine ait olan "Tuhfe-i Murâdî Fî 'İlmi'l-cevâhir" adlı değerli taşlarla ilgili bilim metni, yüksek lisans tezi kapsamında dil yönünden incelenmiştir. Bu çalışmayla, Türkçenin bilim ve kültür dili olarak tarihsel gelişiminin aydınlatılması konusuna katkıda bulunma amaçlanmıştır.

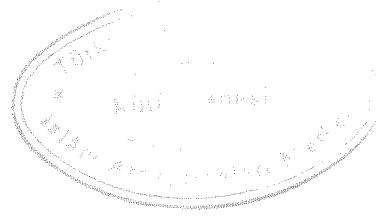
Şirvanlı Mehmed tarafından yazılan bu eser, yirmi beş bölümde oluşmakta ve her bölümünde inci, yakut, zümrüt, elmas, muknâts gibi değerli taşların özellikleri ve hekimlikteki yararları ayrı ayrı anlatılmaktadır. Doksan dokuz yapraklık bu eserin bilinen iki nüshası bulunmaktadır. Bunlardan biri Paris'te Bibliothèque Nationale'dedir. Diğer de Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya bölümünde 3577 numarada kayıtlı bulunmaktadır.

Çok çeşitli taş adlarını içeren bu eserin Süleymaniye nüshası çalışmaya malzeme olarak alınmış, Paris nüshasına ulaşmak mümkün olmamıştır. Arap harfleriyle yazılmış olan XV. yüzyıl Anadolu Türkçesine ait bu metnin, bilim tarihçileri ile dilbilimcilerin hizmetine sunulmak üzere yazı çevrimi (transkripsiyonu) yapılmış, yazılındaki hatalar düzeltilerek metin tamiri yoluna gidilmiştir. Dikkati çeken dil özellikleri, ilgili oldukları konular içinde işlenerek "İnceleme" bölümünde belirtilmiştir. Metindeki değerli taşlarla ve hekimlikle ilgili kelimelerin "Terimler Sözlüğü" hazırlanmış, ayrıca kişi, yer ve eser adları için de "Özel Adlar Dizini" oluşturulmuştur.

Demir (Şimşek), Şaziye: "Ayaş Halk Masallarının Tip ve Motif Kataloğu". Yüksek Lisans Tezi, Prof. Dr. Hasan Özdemir, 306 sayfa.

Tezin giriş bölümünde "masal" terimi ve masal türünün özellikleri hakkında bilgi verilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre Ayaş yöresinde özellikle ilçe merkezinde yaşayanlar ve genç anlatıcılar "Masal", "Masal anlatma" sözcüklerini; okuma yazma bilmeyenler, yaşlı olanlar ve köyde yaşayanlar "Mesel", "mesel satma", "mesel anlatma" terimlerini kullanmışlardır. Kimi anlatıcılar ise hem gelenegin, hem de yazılı edebiyatın kendilerini etkilemesi sonucu bazan her iki grubun da kullandığı terimleri birarada kullanmışlardır. Masalın özellikleri açısından değerlendirildiğimizde kaynak kişilerin pek çoğunun özellikle usta anlatıcıların, yaşadıkları mekanı masal mekanına uyarladıklarını belirlenmiştir.

Ayaş Halk Masalları, Ayaş ilçe merkezi ve 14 köye bizzat gidilerek ve bir kılavuz eşliğinde kaynak kişileri ziyaret ederek gerçekleştirilmiştir. Kaynak kişilerle derleme öncesi ve sonrası sohbetler yapılarak özgeçmişleri hakkında bilgi edinilmiştir. Masallar ses alma cihazıyla kaydedilmiştir. Gözlem ve mülakat yöntemlerinden yararlanılmış ve elde edilen bilgiler, her kaynak kişi için ayrıca düzenlenen fişlere, masalların bitiminden sonra not alınmıştır. Derlemelerde 90 kaynak kişiyle görüşülmüş, bunlardan 72'si çalışmada değerlendirilmiştir. 72 ki-

XV. YÜZYIL OSMANLI TIBBINİN BÜYÜK ÜSTÂDI MUHAMMED BİN MAHMUD ŞİRVÂNÎ (1375-1450) HAYÂTI VE ESERLERİ

Prof. Dr. Ali Haydar BAYAT(*)

Önsöz

Yaklaşık bin yıldır yaşadığımız Anadolu'daki bilim târihimiz, bir elin parmaklarını geçmeyecek sayıdaki bilim ve kültür târihçimizin çok zor ortam içinde âdeta iğne ile kuyu kazarcasına gösterdikleri üstün çabalarla günümüzdeki seviyeye ulaşmıştır. Bugün, bilhassa tıp târihi alanında hatırı sayılır sayıda öğretim üyesi ve yardımcısı bulunmasına rağmen, hâlâ geçmişte bu alanda çalışan büyüklerimizin çalışmaları eksik, yanlış olabileceği gerçeği araştırılmadan, olduğu gibi yeni yayınlarda kullanılmaktadır. Meselâ, Mesir Macunu'nun **Merkez Efendi** tarafından icad edilmediği, Anadolu'da yazılan ilk türkçe tıbbî eserin XIV. yy. yerine XIII. yüzyılın ilk çeyreğinde kaleme alındığı, **İbn Baytar**'ın eserinin çevirisi **Aydınoğlu Umur Bey**'e değil, II. Murad dönemi devlet adamlarından **Timurtaş oğlu Umur Bey** adına çevrildiği tespit edildiği hâlde, eski kaynaklar referans olarak kullanılmaktadır. Bugüne kadar üstadlarımızın sistematik kütüphâne taramalarıyla ortaya koydukları yazma tıp kitapları konusunda yeni bir şey ortaya konmamıştır. Halbuki Türkiye tarihinde yüzbinlerce yazmayı ihtiva eden bu kütüphânelerimizde daha nice değerli tıbbî eserler bulunduğu şüphesizdir. Her ne kadar IRCICA Türkiye'deki yazma tıbbî eserlere âit bir katalog yayınlamışsa (51) da bunun gerçeği ifade ettiğini söylemek yanlış olacaktır. Bizim İzmir ve çevresinde yaptığımız kütüphâne çalışmaları sırasında bunu açıkça görmüş bulunuyoruz.

(*) Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Deontoloji Anabilim Bşk. ve Devlet Türk Müstakfsi Konservatuarı Müdürü

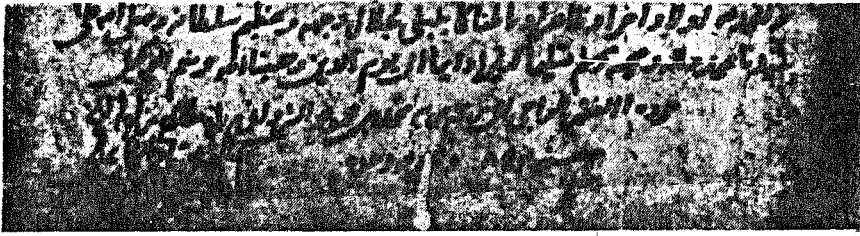
İlk tesbitlerimize göre, **Tire Necib Paşa Kütüphânesi**'nde dokuzu arapça, yirmi ikisi türkçe olmak üzere **otuz bir (11)**, **İzmir Millî Kütüphânesi**'nde ise on ikisi arapça, on dokuzu türkçe **otuz bir** tıbbî eser bulunmasına mukâbil (67), **Türkiye Kütüphâneleri İslâmî Tıp Yazmaları Kataloğu**'na Tire'den üç, İzmir'den beş yazma kayda geçirilmiştir (51). Osmanlı devri Türk kültürünün önemli bir beldesi olan **Manisa**'da da durum bundan farklı değildir. Manisa İl Halk Kütüphânesi müdüresinin yayınladığı katalog (20) büyük yanlışlıklarla dolu olmanın yanında, kütüphâne kayda geçirilmemiş beş yüzden fazla yazma bulunmaktadır. Bu bakımdan tıp târihçilerimizin rahmetli hocamız **A. Süheyl Ünver** gibi zaman zaman Anadolu kütüphânelerinde sistematik taramalar yaparak, tıp târihimizde mevcut görüşlerimizi değiştirecek yeni bilgiler elde edeceklerine inanıyoruz. **1990 yılında bir tebliğ vesilesiyle şahsiyetiyle ilgilendiğimiz Şirvanlı Muhammed b. Mahmud** hakkında yaptığımız kütüphâne çalışmaları ile tıp târihimizin muhteşem bir âlimini ortaya çıkarmış bulunuyoruz.

Giriş

XV. YÜZYILIN İLK YARISINDA ANADOLU'DA TÜRKÇE EDEBİ VE BİLİMSEL ESERLER

XIII. yüzyılın ilk çeyreğinde Anadolu'da **Hekim Bereket**'in **Tuhfe-i Mübârizî**'siyle başlayan (12, 24, 53, 54) tıbbî eserlerin türkçeye çevirisi ve telif eserlerin yazılması ağır aksak giderken, Anadolu Selçuklu Devleti'nin çökmesiyle ortaya çıkan Beylikler döneminde önem kazanarak hızlanmıştır. Bilhassa **Candar, Germiyan, Aydın ve Osman Oğulları**'nın türkçeye, bilime, ilim ve san'at adamlarına verdiği önem sebebiyle, bu dönemde birçok eser tercüme ve telif edilmiştir. XV. yüzyılın ilk yarısında şâirleri, âlimleri himâye ve teşvik eden üç büyük saray vardı: **Konya'da Karaman oğulları, Kastamonu'da Candar Oğulları, Bursa ve Edirne'de Osmanlı hükümdarları** (32).

Çelebi Mehmed'in, Timur'un tahrîb ettiği Osmanlı Devleti'ni yeniden teessüs etmesinden bir süre sonra yerine geçen oğlu II. Murat zamanında Kırım, Mâverâü'n-Nehir, İran, Suriye ve Mısır'dan pek çok değerli âlim Anadolu'ya gelmiştir. Döneminde **Ebu'l-Hayr** diye anılan (59) II. Murat (1421-1451), Batı Türklüğü Rönesans'ının kurucusu olarak tanınır. Döneminde ilim, san'at ve tasavvuf erbâbına büyük ilgi gösterilip desteklendiğinden, Türk kültüründe büyük bir canlanma görülür.

محمد بن محمود الشرواني

عن الصفحة الأخيرة من مخطوطة المجلد الثاني من «الآداب الشرعية الكبرى» لابن مفلح. في خزانة الرباط (٢٤٩٠ كتاني)

مجدد القرن العاشر. استوطن «تنبكت» وتوفي بها. له «فناوى» كثيرة، و«تعاليق» و«حواش» على مختصر خليل، في الفقه، تتبع فيها ما وقع في الشرح الكبير للتتائي، من السهو، وجمعها أحمد بابا في تأليف مستقل^(١).

المنشيري

(٩٨١ - ١٠٣٩ = ١٥٧٣ - ١٦٣٠ م)

محمد بن محمود المنشيري الصالحي الدمشقي: فلكي موقت. من أهل دمشق. من كتبه «نسخة مسك الختام - خ» في علم الميقات، و«الفلك الدوار - خ» في معرفة البروج والدرجات والدقائق والثواني والساعات، و«الفلك المشحون في تفسير بعض معاني كتاب الله المكنون - خ»^(٢).

(١) صفة من انتشر ١٠١ ونيل الابتهاج ٣٤١ وشجرة النور ٢٨٧ وخلاصة الأثر ٤: ٢١١ وتاريخ القادري - خ. وفي أكثرها خلاف: ففي المصدر الأول: «يفتح الباء الموحدة، وغين معجمة ساكنة، ثم ياء مضمومة. بعدها عين مهلة» ومثله في الثاني والثالث. وهو في الخلاصة: «يفع، بياء مفتوحة فعين معجمة ساكنة فباء مضمومة فعين مهلة» ورجحت ما في الصفة، لورود النص فيها على «الباء» بأنها «الموحدة» ولم يقل صاحب الخلاصة: «بالباء المثناة». وضبطه القادري: وزان فنفذ. ووقع اسمه فيه «محمد بن محمد» وعلق عبيد بأنه قرأ في شرح نظم العقيدة النسوية لضيفه، تأليف النابلسي أن النسبة هي إلى ونكر، يفتح الواو وسكون النون وفتح الكاف الفارسية وبالراء، وهو اسم قبيلة من قبائل السودان في تنبكت من بلاد التكرور.

(٢) فهرسة الكتبخانة ٥: ٢٩٣ وخلاصة الأثر ٤: ٢١٤ وهو فيه: «أديب مطبوع وله شعر مستعذب» ولم يشر إلى معرفته بالفلك والتوقيت أو التفسير. وهدية العارفين ٢: ٢٧٦، S. و Brock. 2:427 (326).
2:452

مجلد ضخيم (رأيتُه في مكتبة الفاتيكان ٨٧٧ عربي) ومنه نسخة غير مسماة (أو لعلها كتاب آخر، له، عربي في الطب أيضاً) رأيتها في اللورنزيانة، بفلورنس (رقم ٢٤١ شرقي) ولم تيسر لي مقابلتها بالأولى^(١).

المغلو

(١٥٣٣ - ١٥٩٠ = ١٥٣٣ - ١٥٩٠ م)

محمد بن محمود المغلوي الوفايي الحنفي الرومي: فاضل تركي، تفقه وتآدب بالعربية. وكان مدرساً في «كوتاهية». له كتب، منها «تهذيب الكافية وشرحها» في النحو، و«تفسير سورة: والضحي» و«حاشية على تجريد العقائد - خ» و«روض الأزهار» في فنون شتى، ورسائل وتعليقات^(٢).

بغيع

(٩٣٠ - ١٠٠٢ = ١٥٢٤ - ١٥٩٤ م)

محمد بن محمود بن أبي بكر الونكري السوداني، الملقب ببغيع التنبكتي: فقيه، من المالكية. وهو عند بعضهم

(١) مذكرات المؤلف. وكشف الظنون ١: ٩٢٨ ولم يذكر وفاته. وهدية العارفين ٢: ٢٢٥ وهو فيه: «المعروف بشكرالله الشرواني» وعنه أخذت وفاته. والشقائق النعمانية بهامش ابن خلكان ١: ٢٤٨ وهو فيه: «الحكم شكرالله الشرواني» ولم يسمه «محمد ابن محمود» وقال إنه «مات في أيام دولة السلطان محمد خان» أي قبل سنة ١٨٨٦؟ وهو خطأ، انظر خطه سنة ١٨٩٢.

(٢) الشقائق النعمانية ٢: ١٠ وهدية العارفين ٢: ٢٣٤ و Brock. S. 2:641 وانظر الكواكب السائرة ٢: ٥٨ وفيه وفاته سنة ٩٦٣؟

محمد بن محمود (البابرتي) = محمد ابن محمد ٧٨٦

ابن أجا القونوي

(١٤٧٦ - ١٥٠٠ = ١٤٧٦ - ١٥٠٠ م)

محمد بن محمود بن خليل، شمس الدين القونوي، المعروف بابن أجا: فاضل. أصله من قونية ومولده ووفاته في حلب. صنف «طبقات الحنفية» في ثلاث مجلدات، وترجم فتوح الشام للواقدي نظماً إلى التركية في اثني عشر ألف بيت، وولي قضاء العسكر في الدولة الشركسية. وكان مع الأمير يشبك الدوادار حين مجيئه بالعساكر المصرية إلى جهات حلب لمحاربة «شاه سوار» الخارج على المصريين في عينتاب ومرعش سنة ٨٧٥هـ، وألف في ذلك «رحلة - خ» في مجلة المجمع العلمي العربي (المجلد الخامس)^(١)

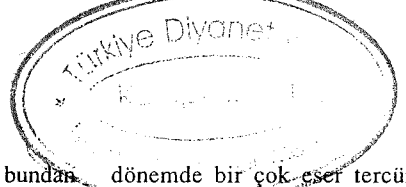
الشرواني

(٩١٢ - ١٠٠٠ = ١٥٠٦ - ١٥٠٦ م)

محمد بن محمود بن حاجي الشرواني ثم القسطنطيني: طبيب مستعرب. من أهل «شيروان» في بخارى. انتقل إلى القسطنطينية، وخدم بطبه السلطان محمد خان (المتوفى سنة ٨٨٦هـ) وكانت له معرفة بالتفسير والحديث وعلوم العربية. وحج وأقام بمصر مدة قرأ فيها على بعض علمائها، وعاد إلى الروم. له كتب، منها «روضة العطر - خ» في الطب،

توفي نحو سنة ٨٦٠هـ، ١٢٠٣ م. قلت: لا يتفق هذا التقدير مع قول ابن الجزري إنه «روى الشاطبية عن الفخر أحمد بن علي بن أحمد بن الفصح الكوفي» وابن الفصح هذا توفي سنة ٧٥٥هـ وتقدم ترجمته في الأعلام فتقدير وفاته سنة ٧٨٠هـ قد يكون أصح. على أن ابن حجر لم يذكره في الدرر الكامنة. ولعله مما فات.

(١) در العجب - خ. وإعلام النبلاء ٥: ٢٩١ وهو فيه «ابن أجا» وكلاهما صحيح. والضوء اللاحق ١٠: ٤٣ وراجع ما كتبه مصطفى جواد في مجلة المجمع العلمي العراقي ٢: ١١٠ - ١١٦.

MUHAMMED* BİN MAHMUD ŞİRVANİ
VE GÖZ HASTALIKLARINA AİT BİLİNMEYEN ESERİ
"MÜRŞİD"***

Prof. Dr. Ali Haydar BAYAT***

A NEWLY DISCOVERED BOOK OF OPHTHALMOLOGY WRITTEN BY
MAHMUD ŞİRVANİ AT THE END OF 15. TH CENTURY

Şirvani lived between the last quarter of the 14. century and the first half of the 15. century. Of the ten medical scripts out of eleven books that Şirvani wrote in his lifetime (these are second degree medical scripts), four are in Arabic, whereas six are in Turkish. He is the most productive medical author in the initial era of the Ottoman medicine. He is important for his works perfectly mirror the paradigm of his scientific generation, but what makes Şirvani much more important is that his (Turkish) treatises are designed in such an early 15. century Turkish rhetoric that these can be appreciated today by all.

Önsöz

XV. yüzyılın ortalarından itibaren İslam dünyasının ilim merkezi konumuna gelen İstanbul başta olmak üzere, Osmanlı Devleti, zamanla İslam kültür mirasının toplandığı en büyük merkezlerden biri olmuştur. Bu büyük miras ihmal ve yağmalamalara rağmen yine de yüz binlerle ifade edilebilecek yazmaları ihtiva eden kütüphaneleriyle araştırmacıların hizmetindedir.

Ancak, bugüne kadar Türkiye kütüphanelerindeki yazmaların tam bir dökümünün yapıldığı iddia edilemez. IRCI-

CA, tıbbi eserlere ait bir çalışmayı neşretmişse de (51), bunun Türkiye kütüphanelerindeki bütün tıbbi kitapları kapsadığı söylenemez. İzmir ve çevresindeki önemli kitaplardaki çalışmalarımızda bu durum açıkça gözlenmiştir. İlk tespitlerimize göre, **Tire Necib Paşa Kütüphanesi**'nde dokuz Arapça, yirmi ikisi Türkçe olmak üzere **otuz bir (11) İzmir Milli Kütüphanesi**'nde ise on ikisi Arapça, on dokuzu Türkçe **otuz bir** tıbbi eser bulunmasına mukabil (67), **Türkiye Kütüphaneleri İslami Tıp Yazmaları Katologu**'na Tire'den üç, İzmir'den beş yazma kayda geçirilmiştir (51). Osmanlı devri kültürünün önemli

* İslâm Peygamberi'nin isimlerinden biri olan muhammed adını taşıyanlardan saygısızca söz edildiğinde Peygamberi küçük düşüreceği endişesi ile, ince Anadolu İslami Türk terbiyesi, bu ismi mümkün mertebe maskeleyerek Mehmed'e dönüştürmüştür (563). Tarihimizde bu ismi taşıyan beş Osmanlı sultanı bir çok devlet ve bilim adamı Mehmed olarak anılagelmiştir. Bu bakımdan bundan sonraki yayınlarda yazarımızı Mehmed bin Mahmud Şirvani olarak daha doğru olacağı kanaatindeyiz.

** Ord. Prof. dr. Süheyl Ünver Anısına IV. Türk Tıp Tarihi Kongresi tebliği

*** Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Deontoloji Anabilim Dalı

bir belgesi olan Manisa'da durum bundan farklı değildir. Manisa İl Halk Kütüphanesi müdiresinin yayınladığı katalog (20) büyük yanlışlıklarla dolu olmanın yanında, kütüphanede kayda geçirilmemiş beş yüzden fazla yazma bulunmaktadır. Bu bakımdan tıp tarihçilerimizin rahmetli hocamız A. Süheyl Ünver gibi zaman zaman Anadolu kütüphanelerinde sistematik taramalar yapmalarının gereğine inanıyoruz. Bu anlamda Manisa İl Halk Kütüphanesi'ndeki tıbbi yazmaları konu alan çalışmalarımız sırasında XV. yüzyılın ilk yarısında Çelebi Mehmed ve II. Murad dönemi hekimlerinden **Muhammed bin Mahmud Şirvani'nin 841/1438 yılında 335 varak olarak kaleme aldığı göz hastalıklarına ait Türkçe Mürşid adlı eserini tespit etmiş bulunuyoruz**. Her ne kadar IRCICA (51) ve Topkapı Sarayı'nın yayınladığı kataloglarda (30) mevcudiyeti kayıtlı olsa da, bugüne kadar tıp tarihçilerimizin nazar-ı dikkatini çekmemiştir. Yazar ve eserleri hakkında kaynaklarda verilen bilgiler devrinin başka şahsiyetleriyle karıştırılmasından dolayı içinden çıkılmaz bir durum arz etmektedir.

GİRİŞ

OSMANLI DEVLETİNDE XV. YÜZYILIN İLK YARISINDA ANA DİLDE İLMİ VE EDEBİ FAALİYETLER

XIII. yüzyılın ilk çeyreğinde Anadolu'da **Hekim Bereket**'in *Tuhfe-i Mübârizi*'siyle başlayan (12,24,53,54) tıbbi eserlerin Türkçeye çevirisi ve telif eserlerin yazılması ağır aksak giderken, Anadolu Selçuklu Devleti'nin çökmesiyle ortaya çıkan Beylikler döneminde önem kazanarak hızlanmıştır. Bilhassa **Candar, Germiyan, Aydın ve Osman oğulları**'nın Türkçeye, bilime, ilim ve sanat adamlarına verdiği önem sebebiyle, bu

dönemde bir çok eser tercüme ve telif edilmiştir. XV. yüzyılın ilk yarısında şairleri, âlimleri himaye ve teşvik eden üç büyük saray vardı. **Konya'da Karamanoğulları, Kastamonu'da Candar Oğulları, Bursa ve Edirne'de Osmanlı hükümdarları** (32).

Çelebi Mehmed'in Timur'un tahrir ettiği Osmanlı Devleti'ni yeniden teessüs etmesinden bir süre sonra yerine geçen oğlu II. Murad zamanında Kırım, Mâverü'n-Nehir, İran, Suriye ve Mısır'dan pek çok değerli âlim Anadolu'ya gelmiştir. Döneminde **Ebu'l-Hayr** diye anılan (59) II. Murad (1421-1451), Batı Türklüğü Rönesans'ın kurucusu olarak tanınır. Döneminde ilim, sanat ve tasavvuf erbabına büyük ilgi gösterilip desteklendiğinden, Türk kültüründe büyük bir canlanma görülmüştür.

*Sâki getir getir yine dünki şarâbımı
Söylet dile getir yine çeng ü türâbımı
Ben var iken gerek bana bu zevk, bu şafâ
Bir gün gele ki görmeye kimse türâbımı* (42)

gibi sehl-i mümteni sayılabilecek şiirler yazan (42, 45, 59, 68) Sultan II. Murad, barış zamanlarında haftanın iki günü, ilmî sohbet toplantıları tertip ederek zamanın tanınmış (32,59, 68), çeşitli alanlarda eser yazmaya, tercümeye teşvik ederdi. (7, 32, 68). Osnamlı hükümdarları içinde kültür hareketlerini başlatan koruyup geliştiren, Türkçenin büyük devlet dili olmasına zemin hazırlayan odur (68). Ona sunulan veya varlıklarını onun teşvikine borçlu olan eserlerle, döneminin Umur Bey, Çandarlı gibi devlet adamlarının adına yazılan kitapların sayısı atmış kadardır. Onun Osmanlı tarihi içindeki yerini çok iyi değerlendiren Ali Nihat Tarlan, *"İkinci Murad'ın Türbesinde"* adlı şiirinde bu gerçeği şöyle ifade etmektedir (17).

MUHAMMED* BİN MAHMUD ŞİRVANÎ VE GÖZ
HASTALIKLARINA AİT BİLİNMEYEN ESERİ "MÜRŞİD"

Prof. Dr. ALİ HAYDAR BAYAT**

XV. yüzyılın ortalarından itibaren İslâm dünyasının ilim merkezi konumuna gelen İstanbul başta olmak üzere, Osmanlı Devleti, zamanla İslâm kültür mirasının toplandığı en büyük merkezlerden biri olmuştur. Bu büyük miras ihmal ve yağmalamalara rağmen yine de yüz binlerle ifade edilebilecek yazmaları ihtiva eden kütüphaneleriyle araştırmacıların hizmetindedir.

Ancak, bugüne kadar Türkiye kütüphanelerindeki yazmaların tam bir dökümünün yapıldığı iddia edilemez. IRCICA, tıbbî eserlere ait bir çalışmayı neşretmişse de [51], bunun Türkiye kütüphanelerindeki bütün tıbbî kitapları kapsadığı söylenemez. İzmir ve çevresindeki önemli kitaplıklardaki çalışmalarımızda bu durum açıkça gözlenmiştir. İlk tespitlerimize göre, Tire Necib Paşa Kütüphanesi'nde dokuzu Arapça, yirmi ikisi Türkçe olmak üzere otuz bir [11], İzmir Millî Kütüphanesi'nde ise on ikisi Arapça, on dokuzu Türkçe otuz bir tıbbî eser bulunmasına mukabil (67), *Türkiye Kütüphaneleri İslâmî Tıp Yazmaları Kataloğu'na* Tire'den üç, İzmir'den beş yazma kayda geçirilmiştir (51). Osmanlı devri Türk kültürünün önemli bir belgesi olan Manisa'da da durum bundan farklı değildir. Manisa İl Halk Kütüphanesi müdiresinin yayınladığı katalog [20] büyük yanlışlıklarla dolu olmanın yanında, kütüphanede kayda geçirilmemiş beş yüzden fazla yazma bulunmaktadır. Bu bakımdan tıp tarihçilerimizin rahmetli hocamız A. Süheyl Ünver gibi zaman zaman Anadolu kütüphanelerinde sistematik taramalar yapmalarının gereğine inanıyoruz. Bu anlamda Manisa İl Halk Kütüphanesi'ndeki tıbbî yazmaları konu alan çalışmalarımız sırasında XV. yüzyılın ilk yarısında Çelebi Mehmed ve II. Murad dönemi hekimlerinden Muhammed bin

* İslâm Peygamberi'nin isimlerinden biri olan Muhammed adını taşıyanlardan saygısızca söz edildiğinde, Peygamber'i küçük düşüreceği endişesi ile, ince Anadolu İslâmî Türk terbiyesi, bu ismi mümkün mertebe maskeleyerek Mehmed'e dönüştürmüştür (63). Tarihimizde bu ismi taşıyan beş Osmanlı sultanı birçok devlet ve bilim adamı Mehmed olarak anılmalıdır. Bu bakımdan bundan sonraki yayınlarda yazarımızı Mehmed bin Mahmud Şirvanî olarak anmak daha doğru olacağı kanaatindeyiz.

** Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Deontoloji Anabilim Dalı Bornova-İZMİR.

IV. Türk Tıp Tarihi Kongresi (İstanbul: 18-20 Eylül 1996), Ankara 2003, s. 483-518
DN 97795

17 0 TEMMUZ 2004

6— (Kendi varlığından geç ki, varlığının özellikleri ortaya çıksın; nitekim içilmeyen kadeh insâna gönül hoşluğu vermez.)

İnsan bedeni, kadehe benzetilmiştir. Bâdede insâna haz veren çeşitli hassalar olmakla beraber, bunlar ancak onun içilmesiyle hâsıl olur. Bu sûretle, zâhiren yok olan içki, özellikleri, insana verdiği hazlarla yeniden var olur. İşte buna benzer şekilde, insan da bedeni varlık cihetinden yok olmadıkça varlığında gizli olan haz verici hakikatleri keşfedemez. Zirâ cismânî varlık zayıfladıkça, rûhi kâbiliyetler inkişâf imkânına kavuşur. Bu cihetle mutasavvıfların ve bazı diğer din sâliklerinin ruhu olgunlaştırmak için bir vasıta olarak bedeni muhtelif çilelere maruz bıraktıkları görür. Tasavvufta ilk merhale, «nefy» yani kendi varlığı dâhil bütün varlığı inkârdır ki, bunu daha sonra «isbat» takip eder. Aynı hâdise, kısaca «lâ» ve «illâ» tabirleri ile de ifade edilir. Vücûd kelimesi, hem varlık hem de beden manâları taşır ki, burada her iki manâsı da lüzumlu olacak şekilde kullanılmıştır.

7— (Nâbî, kanâat köşesi güzel bir yerdir amma, ne yazık ki, orada hiç kimseye rastlanmaz.)

Bulunduğu hâle râzı olma, en büyük zenginliktir. Nitekim bir hadis-i şerifte, «Kanâat, tükenmez bir hazinedir» denmektedir. Ancak insanların hiç biri, hâline hanâat etmediği için bu güzel makam boş kalmıştır. Muhtemelen verdiğimiz hadisi hatırlayan şâir, kendisi dâhil, kanâat gösteremedikleri için insanlara acıyor.

01 TEMMUZ 1992

II. MURAD DEVRİNİN (1421 - 1451) ÜNLÜ HEKİMİ MUHAMMED BIN MAHMÛD ŞİRVÂNİ VE TÜRKÇE ESERLERİ

Yrd. Doç. Dr. Mustafa ARGUNŞAH*

II. Murâd devrinin ünlü hekimi Muhammed bin Mahmûd Şîrvânî'nin adı hemen bütün eserlerinde, hatta aynı eserinin değişik nüshalarında bile farklı olarak geçmektedir: Tuhfe-i Murâdî'nin Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi'ndeki nüshasında (1) «Mahmûd bin Mahmûd-ı Şîrvânî», Bursa Haraççıoğlu Kütüphanesi'ndeki nüshasında (2) «Muhammed bin Mahmûd bin Şîrvânî», diğer iki nüshasında (3) «Muhammed bin Mahmûd-ı Şîrvânî», Kitâbü't-tabîh Tercümesi'nde (4) «Muhammed bin Mahmûd Şîrvânî» ve İbni Kesir Tercümesi'nde (5) «Mahmûd bin Muhammed el-Mev'ûd Bedr-i Dilşâd» olarak geçmektedir.

Müellifin ismi daha sonra yazılan ve kendisinden bahseden bir çok kaynakta da farklı olarak geçmektedir: Müellifin ismini, Babinger (6) «Mahmûd b. Mehmed b. Dilşâd», Tıp Yazmaları Katalogu (7) «Şükrullah Şîrvânî, Muhammed b. Mahmûd b. Hacı» ve «Şîrvânî, Muhammed b. Mahmûd b. Hacı», Bursalı Mehmet Tahir (8) «Mahmûd İbn-i Mehmed Dilşâd Şîrvânî», Ramazan Şeşen (9). «Mahmûd b. Mahmûd b. Dilşâd», İ. Hakkı Uzunçarşılı (10). «Muhammed bin Mahmûd», Şemseddin Sami (11) «Şîrvânî (Muhammed bin Mahmûd)» olarak kaydetmişlerdir.

Şîrvânî'nin hayatı hakkında kaynaklarda verilen bilgiler ya yetersizdir, ya da başka bir Şîrvânî ile karışmıştır. Tuhfe-i Murâdî'nin müellifi Muhammed bin Mahmûd Şîrvânî Osmanlı hükümdarları Çelebi Mehmed ve II. Murad devirlerinde yaşamış ve eserlerini bu iki hükümdara takdim etmiştir. Buna dayanarak müellifin 14. asrın ikinci yarısında doğmuş olabileceği düşünülebilir. Adının Şîrvânî olmasından onun Şîrvanlı veya Şîrvan'dan daha önce gelerek Anadolu'ya yerleşmiş bir aileye mensup olduğunu

(*) Erciyes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

ÜNLÜ TÜRK HEKİMİ ŞİRVANLI MAHMUD'UN
SULTÂNİYYE ADLI ESERİNİN
BİLİNMEYEN MANİSA NÜSHASI

Necdet OKUMUŞ

XIV. yüzyılın son yarısı ile XV. yüzyılın ilk yarısında yaşayan ünlü Türk hekimi Muhammed b. Mahmûd Şîrvânî, Kafkasya'nın Şîrvan bölgesindedir. Doğduğu ve yetiştiği bölgeye nisbetle Şîrvânî ismiyle meşhur olmuştur. Hayâtı hakkındaki bilgilerimiz sâdece bâzı eserlerinde verdiği kısıtlı bilgilerden ibârettir.⁽¹⁾

O, Menteşe oğlu İlyas Bey'e (1402-1421) İlyâsiyye, Germiyan oğlu Ya'kûb Bey'e (1388-1390/1402-1429) Ya'kûbiyye, Osmanlı hükümdârı Çelebi Mehmed'e (1402-1421) Sultânîyye, II. Murad'a (1421-1451) Tuhfe-i Murâdî, Osmanlı devlet adamlarından Timurtaş oğlu Umur Bey'e (ö.1461) Cevhernâme adlı eserlerini ithâf etmiştir. Son eseri Mürşid'in yazılışına (841/1438) ve devrinin hemen bütün önemli kişilerine eser ithâf ettiğine göre Fâtih'e bir eserini sunmaması, onun 1451'den önce vefât ettiğini göstermektedir. Buna göre Muhammed b. Mahmud Şîrvânî'nin yaklaşık 1375-1450 yılları arasında yaşadığı anlaşılmaktadır.⁽²⁾

On bir eserinin biri dîni olup diğer onu tıp, itriyât, mukavviyât, değerli taşlar, yemek târifleri ihtivâ etmektedir. Eserlerini arapça ve türkçe olarak yazmıştır. Eserlerinde tıp, eczacılık, kimya ve teoloji konularını işlemiştir.

(1) Mustafa Argunşah, "II. Murad Devrinin (1421-1451) Ünlü Hekimi Muhammed b. Mahmûd Şîrvânî ve Türkçe Eserleri", Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (Ayrıbasım), Sayı: 4, Kayseri 1990, s. 483-484; Muhammed Yelten, "Şîrvanlı Mahmûd'un Hayâtı ve Eserleri", Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, Sayı: 57, Aralık 1988, s. 160-161; Ali Haydar Bayat, "XV. Yüzyıl Osmanlı Tıbbının Büyük Üstadı Mahmûd b. Muhammed Şîrvânî (1375-1450) Hayâtı ve Eserleri", Kubbealtı Akademi Mecmûası, Ekim 1996, Sayı: 4, s. 22-43.

(2) A. Haydar Bayat, "XV. Yüzyıl Osmanlı Tıbbının Büyük Üstadı Muhammed bin Mahmud Şîrvânî (1375-1450), Hayâtı ve Eserleri", Kubbealtı Akademi Mecmûası, Y. 25, Ekim 1996/4, s. 27.

Arapça Eserleri

1- *Ya'kûbiyye*: Genel sağlığı koruyucu prensiplerden bahseden bir eserdir.⁽³⁾

2- *Ravzatu'l-Itr*: Eczâcılık ve itriyat konusunda yazdığı hacimli bir eserdir.

3- *El-Faslu'l-âşiru fî ma'rifeti'l-evzân ve'l-mekâyil*: Ölçü ve tartı âletlerinden bahseden bir eserdir.

4- *Risâletün mine't-tub fî beyâni mebtelâ bihi mine'l-kulunç*: Barsak hastalıklarının sebeplerini, belirtilerini, müfred ve mürekkebe ilaçlarla tedâvîlerini konu alan bir eserdir.

5- *Miftâhu'n-necât*: Kur'an'daki bâzı hikmetleri anlatan bir eserdir.

Şîrvânî'ye Atfedilen Eserler

Bugüne kadar yanlışlıkla Şîrvânî'ye atfedilen ancak yapılan ilmî çalışmalarla ona âit olmadığı kesinleşen⁽⁴⁾ *Kemâliyye*, *Muratnâme* ve *Târîh-i İbn Kesîr Tercümesi*'nin müellifi olarak zikredilen "Bedr-i Dilşad b. Muhammed b. Oruç Gâzi b. Şaban ve Mahmud b. Muhammed el-Mev'ûd Bedr-i Dilşad"ın Muhammed b. Mahmud Şîrvânî olduğu biraz da zorlanarak ispatlanmaya çalışılmıştır.⁽⁵⁾

Türkçe Eserleri

1- *Cevhernâme*: Kıymetli taşlardan bahseden bir eserdir. Tifâşî'nin (Ö.651/1253) *Ezhâru'l-efkâr fî cevâhiri'l-ahcâr* adlı eserinin türkçeye tercümesi ve Şîrvanlı Mahmud'un bu esere yaptığı bâzı ilâvelerden ibârettir.⁽⁶⁾

2- *Tuhfe-i Murâdî*: Cevhernâme'nin genişletilerek bâzı bölümler ilâve edilmiş şeklidir. II. Murad'a takdîm edilmiştir. Bu eser, Mustafa Argunşah tarafından doktora tezi olarak incelenmiştir.⁽⁷⁾

3- *Kitâbu't-tabh*: Muhammed b. Kâtib el-Bağdâdî'nin 623/1226 yılında yazdığı aynı adlı arapça eserinden türkçeye tercüme ettiği yemek kitabıdır.⁽⁸⁾

4- *İlyâsiyye*: Bu eser, Şîrvânî tarafından Menteşe Beyi İlyas b. Mehmed adına arapça olarak yazılmış olup daha sonra Bey'in isteği üzerine türkçeye çevirmiştir. İlyâsiyye'nin bugüne kadar bir nüshası bulunamamıştır.

(3) Yegâne nüshası Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa böl., 2118 numarada kayıtlıdır.

(4) A. Haydar Bayat, A.g.m., s. 37-39.

(5) Meselâ bu konuda bkz., Muhammed Yelten, A.g.m., s. 1-2.

(6) Bağdatlı İsmâil Paşa, *Hediyetü'l-ârifin*, İstanbul, I., 1951, s. 94, II., 1955, s. 225.

(7) Mustafa Argunşah, Muhammed b. Mahmûd Şîrvânî, *Tuhfe-i Murâdî*, (İnceleme, Metin, Dizin), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul, 1988, XVIII + 106 + 276 + 671.

(8) Bu eser Günay Kut tarafından tanıtılmıştır. Günay Kut, "XIII. Yüzyıla Âit Bir Yemek Kitabı", kaynaklar, Sayı: 3, 1984, s. 50-51.

إثبات واجب الوجود

لجلال الدين محمد بن أسعد الصديقي الدواني المتوفى سنة ٩٠٨ هـ.

(الضوء اللامع ٧ : ١٣٣ ، شذرات الذهب ٨ : ١٦٠ ، التور السافر : ١٣٣).

وهو رسالتان قديمة وجديدة أول القديمة : سبحانك ما أعظم شأنك وأظهر برهانك أنت الشاهد في العين خ أوقاف بغداد في ٤١ ورقة برقم ١١ / ١٣٧٩٣ مجاميع وأخرى بنفس المكتبة برقم ٥٠٦٤ ونسخ أخرى بنفس المكتبة انظر فهرسها ٢ : ١٥٧ / ١٥٩ . ألف القديمة باسم السلطان أبي الفتح بايزيد خان بن السلطان مراد المعروف بمحمد الفاتح ذكر أنه ألفها في أول شبابه .

والجديدة أولها : بسم الله الرحمن الرحيم ومنه الإعانة في التتميم وله الحمد على كرمه العميم الخ قال قد افردت في عنفوان الشباب رسالة في هذا المطلب قبل ذلك بعشرين سنة واقتصرت هنالك على ما هو أوضح بالتماس بعض من الأعاظم في جيلان ورتبها على عشرة فصول (انظر كشف الظنون ١ : ٨٢٢) خ المتحف البريطاني ٢٣٣٥ ، وليدن ١٥٧٧ ، ومحمد الفاتح ٤ / ٤٣٩٠ ، وبوهار ٥ / ٤٦٢١ ، وزامبور أول ٣٠٠ / ١٥١ ، بروكلمان ٧ : ٣٣١) .

بأوقاف بغداد برقم ٢ / ٥٢٢٤ (مجاميع) أخرى بعنوان شرح إثبات الواجب خ سنة ٩٢٦ بأوقاف بغداد في ٤٠ ورقة برقم ٢ / ٦٤٥٩ (مجاميع) ثلاثة ببلدية الإسكندرية برقم ٣٦٠٩ ضمن مجموعة رابعة بمركز الملك فيصل بالرياض برقم ١٤٠٨ .

الملا ميرزا جان حبيب الله الباغندي الشيرازي المتوفى سنة ٩٩٤ هـ (سيأتي ذكره) .

● حاشية ميرزا جان على حاشية ملا حنفي

على رسالة إثبات الواجب (القديمة)

أولها : قوله : من زعم أن جميع براهين هذا المطلب الخ فرغ من تأليفها سنة ٩٨٣ هـ خ سنة ١٠٧٤ هـ في ٥٧ ورقة بمكتبة الجامع الأزهر برقم ٢٢٩٩٠ أخرى ببلدية الإسكندرية برقم ٢٦٠٩ خ الثالثة بمركز الملك فيصل بالرياض برقم ١٣٢٢ .

محمد بن محمود الشرواني المتوفى سنة ٩١٢ هـ

(هدية العارفين ٢ : ٢٢٥ ، كحالة ١١ : ٣١٦) .

مير صدر الدين محمد الشيرازي المتوفى سنة ٨٩٨ (بروكلمان ٧ : ٣٣٠) .

— شرح إثبات الواجب (الرسالة الجديدة)

أولها : الله لا إله إلا هو له الأسماء الحسنى . رتبه على اثني عشر فصلاً وخاتمه (كشف الظنون ١ : ٨٤٢) خ مشهد ١ / ١٦ ، وباريس ٢٣٩٨ (بروكلمان ٧ : ٣٣٠) .

غيث الدين بن صدر الدين محمد الشيرازي المتوفى بعد سنة ٨٩٨ هـ (بروكلمان ٧ : ٣٣٠) .

— كشف الحقائق المحمدية (شرح رسالة إثبات

الواجب حاشية على شرح والده السابق

قبله

خ بنكبور (بروكلمان ٧ : ٣٣٠) .

المولى محمد الحنفي التبريزي المتوفى نحو سنة ٩٠٠ هـ (سبق) .

— حاشية على رسالة إثبات الواجب (القديمة)

أولها : الحمد لله لمن تقدر جنابه على أن

يكون شريعة لكل وارد الخ خ في ٥٧ ورقة

- Devvani

- Molla Sadra 88

↳ Shirvani Mulk b. Mahbub 88-89

- Kalabaji 90

- Kemal paza zade 91

-

Türk Dünyası
s.125-144

Araştırması, s.76, 1992 İstanbul.

Dergi / Kitap
Kütüphanede Mevcuttur

-Şirvanî Muhammed b. Mahmud

TUHFE-İ MURÂDÎ VE DİL HUSUSİYETLERİ

Mustafa ARGUNŞAH¹.

Sultan Çelebi Mehmet ve II. Murad devirlerinin ünlü hekimlerinden Muhammed bin Mahmûd Şirvânî'nin telif eserleri arasında ilk dikkati çeken Tuhfe-i Murâdî²; kıymetli taşlar, mukavviyyat ve itriyyatla ilgili bir eserdir. Eser bir mukaddime ve otuz iki bâbdan meydana gelmiştir. Her bâb kendi arasında çeşitli fasillara ayrılmıştır.

Tuhfe-i Murâdî H. 833/M. 1428-1429 yılında Bursa'da yazılmış ve devrin hükümdarı Sultan II. Murad'a sunulmuştur. Eser, Şirvânî'nin H. 831/1426-1427de yazdığı ve Timurtaş Paşaoğlu Umur Bey'e sunduğu Cevhernâme'nin genişletilmiş bir şeklidir. Yirmi beş bâb üzere tertip edilen Cevhernâme'deki her bâb örneklerle genişletilmiş ve sonuna eklenen yedi bölümlük mukavviyyat ve itriyyat bölümü ile eser otuz iki bâba çıkarılmıştır. Eserin ilk yirmi beş bâbı müellifin Cevhernâme'de belirttiği gibi ünlü hekim Tifâşî'nin Ezhârü'l-efkâr isimli eserinin tertibine göre düzenlenmiştir.

Şimdiye kadar yapılan araştırmalarda tıp tarihçileri bu eserleri Anadolu'da yazılan Türkçe ilk tıp kitapları arasında göstermişlerdir³. Oysa eser birinci derecede bir tıp kitabı değildir ve bu gayeyle yazılmamıştır. Fakat cevherler bölümünde, değerli taşların tıpta kullanılışlarına da yer verilmiş; itriyyat ve cimâ arttıran nesnelere bölümünde tıp bilgileri daha

- 1 Yrd. Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Öğretim üyesi.
- 2 Şirvânî'nin hayatı ve diğer eserleri hakkında şu çalışmalara bakılabilir: Mustafa Argunşah, Muhammed bin Mahmûd Şirvânî, Tuhfe-i Murâdî, İnceleme-Metin-Dizin, İstanbul 1989, Marmara Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, basılmamış doktora tezi, s. 1-48; Muhammed Yelten, "Şirvanî Mahmud'un Hayatı ve Eserleri", Türk Dünyası Araştırmaları, S. 57 (Aralık 1988), s. 157-169; Mustafa Argunşah, "II. Murâd Devrinin (1421-1451) Ünlü Hekimi Muhammed Bin Mahmûd Şirvânî ve Türkçe Eserleri", Erciyes Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S. 4, Kayseri 1990, s. 483-498.
- 3 Meselâ: Bedî N. Şehsuvaroğlu, Ayşegül Erdemir Demirhan, Gönül Çantay Güreşsever, Türk Tıp Tarihi, Bursa 1984; Bedî N. Şehsuvaroğlu, "Anadolu'da Türkçe İlk Tıp Eserleri", Tıp Fak. Mec. 20, nr. 1, 1957, s. 78-79; aynı yazar, Anadolu'da Dokuz Asırlık Türk Tıp Tarihi, İstanbul, 1957; aynı yazar, "Anadolu'da Türkçeleşme Akımı ve Türkçe İlk Tıp Eserleri", I. Milletler arası Türkoloji Kongresi (15-20/x/1973 İstanbul) Bildiri Özetleri, İstanbul 1973, s. 98-100.

19 Eylül 1982

İravanı Muh. b. Mahmud
4509 - محمد بن محمود بن حاجي الشرواني ثم الإستنبولي

المعروف بشكر الله الشرواني ، عالم بالتفسير والحديث وعلوم

العربية والطب ، المتوفى 1506/912

(أنظر : كشف الظنون 159 ، 928 ؛ هدية العارفين 225/2 ؛

كحالة معجم المؤلفين 316/11)

من تصانيفه :

1 - الرسالة السلطانية - في الطب (ت)

سليمانيه سرز رقم 2756 ورقة 88 ، 918 هـ شهيد علي رقم

1/2074 ورقة 46 ؛ أحمد باشا رقم 2/184 ورقة 83-

115 ؛

2 - رسالة في القولنج والإحتباس - في الطب (ت)

شهيد علي 4/2045 ورقة 124-191 ، 909 هـ

3 - روضة العطر - في الطب (ت)

حاجي بشير آغا رقم 506 ورقة 237 ؛ شهيد علي رقم

8/2083 ورقة 153-119 ؛

4 - لطائف الجليلة - في الطب (ت)

مراديه رقم 4/1848 ورقة 114-145 ؛

5 - المرشد - في الطب (ت)

أحمد ثالث قوغشلي رقم 1061 ورقة 325 ، 1002 هـ

مراديه رقم 1840 ورقة 335 ، 958 هـ جراح باشا رقم 29

ورقة 268 ؛

Niyazi Tevfik

15. Asır Tarihçileri ve Eserleri

28 EYLÜL 1994

Tarihçiler Enstitüsü T. 43

Yahşi Fakih

Ahmet Sinan Çelebi

Düsen Bey

Ehdi Mehmed Çelebi

Ahmeti Tacubin İbrahim b. Nizir

Kasfi

Yazmağlı Ali

Fahreddin Karamanî

Bayatî Seyh Mahmut Fıfınlı

Uzun Fıfınlı

Tevarih-i Âl-i Osmanlı

Sarıca Kemal

Mahmud b. Mehmed b. Dilhacı Sivri

Sihredullah (Anasayak)

Sebatî Hayrettin Çelebi

Oruç b. Adil

Suzî Çelebi

Karamanî Mehmed Paşa

Zaifi Mehmed Efr

Enveri

Asik Paşazade

Nesri Mehmed Efendi

mekte olduğu az çok bilinen bir olgudur.

Ama, belirli bir mamul bazında konuyu ele alıp monografik tarzda inceleyen ilk çalışma Fukasawa'nın bu araştırmasıdır, diyebiliriz.

İhraç edilen mamuller arasında dokuma en büyük paya sahip olanı idi. İmparatorluğun çeşitli bölgelerinden kaynaklanan bu ihracatın içinde kaba yünüler, halı, sof, ipek-pamuk karışımı kumaşlarla pamuk ipliği de yer almakla birlikte, en büyük bölümü pamuklulardan oluşuyordu ve bu pamukluların da alıcıları arasında Fransa başta geliyordu. Yazarın incelediği konu içinde pamuklu dışında kalan mamullerle diğer ülkelere yapılan ihracatı da pekyar almaz. Bu bakımdan çalışma bize, Osmanlı-Avrupa arasındaki mübadelenin oldukça sınırlı kalan bir alanını tanıtmaktadır. Ancak, bu sınırlı alan, en önemli mamul, en önemli bölge ve başlıca alıcı ülke derinliğine incelenmiştir. Yazarın "18. yüzyılda Osmanlı-Fransız ilişkilerine hiçbir şekilde kolonyal bir nitelik atfedilemeyeceği, iktisadi ve siyasi üstünlüklerin birbirini destekleyip güçlendirdiği bir ilişkinin asla sözkonusu olmadığı..." (s.7) yargısı, böyle bir incelemeye dayandığı içindir ki, Osmanlı-Avrupa ilişkilerinin bütününe genelleştirilebilecek bir niteliktedir. Gerçekten, "Avrupalıların, Osmanlı topraklarında, Çin ve Japonya'da karşılaştıkları ölçüde bir sınırlamaya tabi olmamakla birlikte, Hindistan, Amerika ve Afrika'da buldukları kolaylıklara da hiçbir şekilde mazhar bulunmadıkları" olgusunun bu sınırlı monografide açıkça ortaya konulmuş olduğunu söyleyebiliriz.

Sonuç olarak, kullandığı kaynakların ihtiva ettiği zengin verileri, klasik tarih metodunun sınırları içinde kalan bir perspektifle derleyerek yorumlamaya çalışan Fukasawa, Osmanlı dış ticaret tarihinin, geleneksel Doğu-Batı ticarete çerçevesinin dışına taşan önemli bir manzarasını ortaya koymayı başardığını ifade edebiliriz. Osmanlı 18. yüzyılının dış ticaret tarihi ile ilgilenenler kadar, iktisat tarihi ve özellikle dokuma sanayi tarihi ile ilgilenenlerin de çok faydalanacakları bu değerli katkısından dolayı yazarı kutlamak gerekir.

11 TEMMUZ 1994
Türk Dünyası Araştırmaları, 3-57, 1988 İstanbul
-Şirvanî Muhammed b. Mahmud

~~Bedr-i Dilşâd Şirvanî~~

ŞİRVANLI MAHMUD'UN HAYATI VE ESERLERİ

Dr. Muhammet YELTEN

ADI VE HAYATI

ADI:

Sultan İkinci Murad devrinde (824-855/1421-1451) yaşamış olan Mahmud'un adı ve künyesi, gerek târihi ve biyografik kaynaklarda, gerekse kendi eserlerinde farklı şekilde kaydedile gelmiştir.

Yusuf Beg Vezirof ve Bursalı Mehmed Tahir eserlerinde müellifin ismini "Mahmud b. Muhammed-i Dilşâd-ı Şirvânî"¹

c.II, s.235.şeklinde kaydediler. Sonraki yıllarda kendisinden türlü vesilelerle bahsedilirken de daha çok Osmanlı Müelliflerinin esas alındığı görülmektedir.

Mahmud'un kütüphanelerimizde mevcut yazma eserlerinden Tuhe-i Muradî'nin bir nüshasında künyesi "Mahmud b. Mahmud-i Şirvânî"², diğer nüshalarında ise "Muhammed b. Mahmud-i Şirvânî"³ şeklinde kaydedilmiştir. Üç nüshada da Mahmud Muhammed kelimelerinin Arap harfleriyle yazılışlarındaki yakın benzerliğin müstesihleri bir takım yanlışlıklara düşürdüğü açıkça görülmektedir. Aynı durum yine Mahmud'un Türkçe'ye tercüme ettiği ve Arapça orijinal adının Kitâbü't-Tabîh⁴ olduğu anlaşılan Ali Emîrî yazmaları içindeki yemek kitabında da⁵ Millet Kütüphanesi, A. Emîrî yazmaları içinde müteferrik kayıtlı, nr. 143. görülmektedir.

Buna karşılık Arapça'dan Türkçe'ye tercümesi yapılmış İbn Kesir Tarihi Tercümesi'nde mütercim'in adı, "Mahmud b. Muhammed al-mev'ûd Bedr-i Dilşâd" şeklinde tespit edilmiştir.⁶ Nitekim Muradnâme metninde de Mahmud adı kaydedilmekle beraber Bedr-i Dilşâd'ın Muhammed adlı bir şahsın oğlu olduğu açıkça anlaşılmaktadır.⁷

- 1 Yusuf Beg Vezirof, Azerbaycan Edebiyatına Bir Nazar, İstanbul 1337, s.93 krş. Bursalı Mehmed Tahir, Osmanlı Müellifleri, İstanbul 1342,
- 2 Tuhe-i Muradî, Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi, Mukaddime Bölümü, numara 728.
- 3 Tuhe-i Muradî, Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya bölümü, numara 3577; aynı kütüphane, Bağdatlı Vehbi Etdi bölümü, nr. 1493.
- 4 Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya bölümü, numara 3710; ayrıca bk. Carl Brockelmann, Geschichte Der Arabischen Litteratur Supplementband I, (Leiden 1937), s.904.
- 5 Muhammed b. Mahmud-i Şirvânî
- 6 İbn Kesir Tarihi Tercümesi, yaprak 191a, satır 15.
- 7 "Bedr-i Dilşâd b. Muhammed b. Oruç Gazi b. Şa'bân". Muradnâme Milli Kütüphane numara 470

Bibliyografya: *OM*, III, 235-236; *HA*, II, 483; Adıvar, s. 27-28 ek 28; Osman Şevki, s. 33-36, 203; Süheyl Ünver, "Sinoplu Mümin b. Mukbil'in Zahir-i Muradiye ile Miftahü'n-Nur ve Hazainü's-Surur Eseri Hakkında", *Göz Kliniği Dergisi*, sayı 2 (1943), s. 1-12; Süheyl Ünver-Nuri Fehmi Ayberk, *Türk Göz Hekimliği Tarihine Ait Notlar*, İstanbul 1946; R. M. Meriç, "Osmanlı Tababeti Tarihine Ait Vesikalar I. Cerrahlar-Kehhaller", *Tarih Vesikaları*, I (1955), s. 30; Şehsuvaroğlu, *Türk Tıp Tarihi*, s. 46-47, 59-60; *İslami Tıp Yazmaları Kataloğu*, s. 255-256; Kenan Süveren-İlter Uzel, "İlk Türkçe Tıp Yazmalarına Genel Bir Bakış", *Tıp Tarihi Araştırmaları*, II, İstanbul 1988, s. 126-142; Esin Kahya, "Onbeşinci Yüzyılda Yaşamış Bir Hekimimiz Mümin b. Mukbil", *I. Türk Tıp Tarihi Kongresi, İstanbul 17-19 Şubat 1988, Sunulan Bildiriler*, Ankara 1992, s. 93-100; *DİA*, VIII, 133-134; *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, II, 328-329; Mahmud Tokaç, "İlk Dönem (XIV-XV. Yüzyıllar) Türkçe Tıp Yazmalarında Cilt Hastalıkları ve Tedavileri", *Yeni Tıp Tarihi Araştırmaları*, VI, İstanbul, 2000, s. 11-85; Esin Kahya-Ayşegül Erdemir, *Bilimin Işığında Osmanlıdan Cumhuriyete Tıp ve Sağlık Kurumları*, s. 126-127; Ali Haydar Bayat, *Tıp Tarihi*, s. 246-247.

18. ŞUKRULLAH MUHAMMED B. MAHMÜD B. HACI DİLŞAD AL-ŞİRVÂNİ (ölm. 855/1451'den sonra)

Hekim Şükrullâh al-Şirvânî ile aynı kişidir. Azerbaycan'dan Anadolu'ya gelmiş, tabiblikle uğraşmıştır. Doğum tarihi ve gençlik yılları hakkında bilgi sahibi değiliz. Anadolu Beylikleri'nde hizmet görmüştür. Menteseoğlu İlyas Bey (1402-1421)'e, Germiyanoglu Yakub Bey (1388-1390/1402-1429)'e, Osmanlı devlet adamlarından Timurtaşoğlu Umur Bey'e, Sultan Çelebi Mehmed (1402-1421) ve II. Murad (1421-1451)'a sunduğu kıymetli eserleri vardır. Çoğu tıp ve kıymetli taşlarla alakalıdır. Bunların dördü Arapça, yedisi Türkçe'dir. Eserlerinden bazıları şunlardır: *İlyâsiye*, *Sultâniye*, *Kitâb-ı Güzide-i İlm-i Tıb*, *Mürşid*, *Ya'kübiye*, *Risâla min al-Tıbb fi Bayân Mubtalâ bihî min al-Külunc*, *Miftâh al-Nacât li-mâ Yanfatihu bihî Abvâb al-Birr va'l-Sa'adat*. Konumuzla alakalı eserleri ise şunlardır:

1. İlyâsiye (T):

الياسية

Menteşe Beyi İlyas b. Mehmed b. Orhan (ölm. 824/1421) adına önce Arapça yazıp sonra onun isteği üzerine gene aynı adla Türkçe'ye tercüme etmiştir. Bir mukaddime on babdan oluşur. Bugüne kadar bir nüshası tesbit edilememiştir (*Mürşid*, s. 14).

2. Kemâliye fi'l-Tıbb (T):

كمالية في الطب

Tıbbı dair Türkçe bir eserdir. Bir mukaddime ve on bir babdan oluşmaktadır. Baş, göz, ağız, diş, bel ve idrar yolları hastalıkları, cimadan ortaya çıkan rahatsızlıklar, makat kaşınmaları anlatılır. Bu hastalıkların tedavisinde kullanılan şerbetlerin terkihi, macunlar, murabbalar ve tabiblere vasiyet konuları işlenir. Kitapta yer yer Hacı Paşa'nın *Müntehâb-ı Şifâ*'sından alıntılar vardır. Eserin hiçbir yerinde müellifin adı geçmemektedir.